

THE FEATURES OF EMOTIONAL INTELLECT'S INFLUENCE AND SELF-APPRAISAL ON SUCCESS OF CADET'S EDUCATIONAL PROCESS

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТА ТА САМООЦІНКИ НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ

*Nataliia O. Svitlychna
Anastasiya Yu. Tishchenko
Daria O. Gnatiuk*

Abstract. There are the results of research of feature of emotional intellect and self-appraisal are driven for the students of the National university of civil defence of Ukraine in a period studies with different individually-typology features. It is expedient to take the results of theoretical analysis and empiric research into account in the educational process in establishments of half-closed type with the aim of upgrading of preparation of specialists to activity in extreme terms.

Key words: self-appraisal, emotional intellect, introvert, extrovert, individually-typology features, students.

Анотація. У статті наведено результати дослідження особливості емоційного інтелекту та самооцінки у курсантів Національного університету цивільного захисту України у період навчання з різними індивідуально-типологічними особливостями. Отримані результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження доцільно враховувати у навчально-виховному процесі у закладах напівзакритого типу з метою підвищення якості підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах.

Ключові слова: самооцінка, емоційний інтелект, інтроверт, екстраверт, індивідуально-типологічні особливості, курсанти.

Постановка проблеми. В даний час суспільство висуває все більш високі вимоги до моральних аспектів діяльності працівників аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України. Дослідження проблеми самооцінки та емоційного інтелекту представляє велику значущість для психологічної науки. Від розвитку професійної самооцінки та емоційного інтелекту залежить не тільки формування психологічного складу особистості, але й успішність діяльності, виконуваної суб'єктом. При цьому найбільш значущі зміни в професійній самооцінці та емоційному інтелекту курсанта відбуваються в період освоєння професійної діяльності, в момент прийняття на себе професійної ролі. Саме в

цей період виникає одне із значущих новоутворень – професійна самооцінка та емоційний інтелект.

Коли людина вміє розбиратися у своїх емоційних переживаннях, управляти своїм емоційним станом, їй значно легше розв'язувати складні життєві проблеми, міжособистісні конфлікти, спілкуватися з іншими людьми. Емоційний інтелект EQ – це показник здатності особистості до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей. Самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Від цих якостей залежать особливості стосунків людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психологічних дослідженнях, як вітчизняних, так і зарубіжних, проблема самооцінки вивчалася достатньо ретельно (Б. Ананьєв, Л. Божович, І. Кон, М. Лісіна, А. Липкіна, В. Столін, Є. Шорохова, У. Джемс, Ч. Кулі, Дж. Мід, Е. Еріксон, К. Роджерс та інших). У роботах зазначених авторів приділяється увага не тільки аналізу сутності самооцінки, а й структурі, її функціям, можливостям і закономірностям формування.

Самооцінка – складний конструкт, який розглядається у вітчизняній психології у зв'язку з розвитком самосвідомості та є, в основному, предметом вікової психології. У зарубіжній психології проблема самооцінки є предметом соціально-психологічного аналізу, а також педагогічної психології.

Введення поняття емоційного інтелекту у психологічний словник сприяло інтенсивному зростанню кількості досліджень. Вперше термін «емоційний інтелект» було введено в психологію Дж. Мейером і П. Селовеєм. Вони визначили емоційний інтелект як здібність сприймати і виражати емоції, асимілювати емоції і думки, розуміти і пояснювати емоції, регулювати свої емоції та емоції інших. Вперше увагу дослідників та практиків до проблеми емоційного інтелекту Д. Голмен залучив на початку 1990 року. Під цим незвичним словосполученням він пропонує розуміти самомотивацію, опірність розчарувань, контроль над емоційними спалахами, вміння відмовитися від задоволень, регулювання настрою й уміння не давати переживанням заглушати спроможність думати та співпереживати.

Л. Бороздіна описує самооцінку як здібність оцінки себе, своєї діяльності, свого становища у певній групі чи організації та в колі друзів, а також ставлення до оточуючих і не менш важливим є критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей. Термін «самооцінка» прирівнюють до терміну «самоповага». Самооцінка показує, як людина оцінює себе щодо окремої властивості, а самоповага – загальна оцінка³⁸³.

І. Чеснокова вважає, що самооцінка – це цінність, яка приписується індивіду самому собі або окремим своїм якостям. Як основний критерій оцінювання виступає система особистісних смислів індивіда. Головна функція,

³⁸³ Бороздіна Л. В., Молчанова А. Н. (2001) Самооценка в разных возрастных группах: от подростков до людей пожилого возраста. 604 с.

яка виконується самооцінкою, – регуляторна, на основі якої відбувається рішення завдань особистісного вибору та захист, які забезпечують відносну стабільність і незалежність особистості. Значну роль у формуванні самооцінки грають оцінки оточуючих, особистості та її досягнень³⁸⁴.

Л. Божович вважає, що самооцінка формується до кінця дошкільного віку. Тим часом, багато досліджень показують, що самооцінка починає функціонувати в підлітковому віці (І. Чеснокова, Г. Бороздина, О. Молчанова)³⁸⁵.

Традиційно виділяють три основні рівні самооцінки:

Високий – при якому людина, як правило, виявляється не обтяженою «комплексом неповноцінності», правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях.

Низький – при якому людина болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди враховувати думки інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

Середній (адекватний) – при якому людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» і лише час від часу намагається підламитися під думки інших³⁸⁶.

Аналіз досліджень емоційного інтелекту та його складових, дозволив встановити, що перша опосередкована поява поняття «емоційний інтелект» була помічена у 1986 році в дисертаційній роботі І. Андреева. Виділяючи емоційний інтелект серед інших форм інтелекту, він відмітив, що факти, значення, істини, взаємозв'язки і т.і.(емоційного інтелекту) – це те, що існує в емоційній сфері. Саме тому почуття є факти; значення є відчутими значеннями; істини є емоційними істинами; взаємозв'язки є міжособистісними взаємозв'язками. Проблеми, які ми вирішуємо – це емоційні проблеми, це проблеми, при вирішенні яких ми відчуваємо почуття³⁸⁷.

Також важливою передумовою підвищеної уваги до вивчення емоційного інтелекту є гуманістична психологія. Однією з найвідоміших теорій у межах цього підходу стала концепція самоактуалізації особистості В. Карандашова, розроблена у 1950 роки. Гуманістична теорія розглядала і розглядає людину як істоту самоцінну і самодостатню³⁸⁸.

У вітчизняній психології аналогом терміну «емоційний інтелект» можна вважати термін «емоційне мислення», вивченням котрого займався переважно Е. Зеер. Він розглядає емоційні стани включеними у процес вирішення завдань. За його думкою, з розумовою діяльністю пов'язані усі емоційні явища – афекти, емоції, почуття³⁸⁹.

Метою нашого дослідження є виявлення впливу самооцінки та емоційного інтелекту на успішність курсантів у навчальній діяльності.

³⁸⁴ Чеснокова І. І. (1977) Проблема самосознання в психології. 167 с.

³⁸⁵ Божович Л. І. (1979) Етапи формування личности в онтогенезе. С. 12-27.

³⁸⁶ Бороздина Л. В. (2011) Сущность самооценки и ее соотношение с Я-концепцией. С. 54-65.

³⁸⁷ Андреева І. Н. (2012) Предпосылки развития эмоционального интеллекта. С. 37-45.

³⁸⁸ Карандашев В. Н. (2013) Психология. Введение в профессию. 512 с.

³⁸⁹ Зеер Э. Ф. (2013) Психология профессиональных деструкций. 240 с.

Виклад основного матеріалу. В дослідженні брали участь курсанти Національного університету цивільного захисту України у кількості 100 осіб. Для дослідження переважаючих типів особистості серед курсантів НУЦЗУ нами була використана методика вивчення типологічних особливостей особистості за К. Юнгом. Результати дослідження розподілились наступним чином: переважає тип особистості «Екстраверсія» – 52 особи, що становить 52% досліджуваної вибірки. Тип особистості «Інтроверсія» відмічається у 29 осіб, що становить 29%, такий тип особистості як «Амброверсія» виявлено в 19 осіб, що складає 19% вибірки.

З урахуванням мети та завдань дослідження було виділено 2 групи досліджуваних:

- група № 1 – респонденти з інтравертним типом особистості (24 особи);
- група № 2 – респонденти з екстравертним типом особистості (24 особи).

Для дослідження самооцінки в досліджуваних групах з різними індивідуально-психологічними типами особистості нами була проведена методика діагностики рівня самооцінки «Шкала самооцінки» Н. В. Кіршевої та Н. В. Рябчикової. Рівні самооцінки в досліджуваних групах розподілились наступним чином: низький рівень самооцінки в групі № 1 (респонденти з інтровертним типом особистості) визначається у 33,3% досліджуваних, середній рівень мають 50% осіб, а високий рівень самооцінки складає 16,7% респондентів. В групі № 2 (респонденти з екстравертним типом особистості) – низький рівень самооцінки складає у 16,7% осіб, середній – у 25%, а високий у 58,3% досліджуваних.

Тобто можна зробити висновок, що в першій групі (інтроверти) в переважній більшості респондентів відмічається середній рівень самооцінки, а в групі № 2 (екстраверти) – високий рівень. Це говорить про те, що представники групи № 2 зазвичай вихлюпують свої емоції назовні на оточуючих, тобто вирішують свої проблеми за рахунок інших. Таким чином, знижуючи рівень внутрішньої енергії, екстраверт не переймається проблемою своєї самооцінки, так як у нього немає спонукання (енергії) цього робити. Так і оточуючих він змушує своєю бурхливою реакцією дати йому схвалення і заспокоєння. В групі № 1 навпаки накопичують свої емоції, направляючи вибухи своїх сумнівів на себе, на внутрішню самокритику, так як підтримки від зовнішнього світу у нього менше. Тому він її цінує вище.

Самооцінка має тісний зв'язок з емоційним інтелектом, оскільки він складається у бажанні досягати успіху в своїх справах. Для дослідження емоційного інтелекту в досліджуваних групах з різними індивідуально-психологічними типами особистості нами була проведена методика визначення рівня емоційного інтелекту (Н. Хола). Результати дослідження розподілились наступним чином: з високим рівнем емоційного інтелекту в першій групі (інтроверти) відмічається 3 особи (12,5%), середній рівень – у 14 досліджуваних (58,3%), а за низьким рівнем емоційного інтелекту відмічається 7 досліджуваних (29,2%). В групі № 2 (екстраверти) з високим рівнем емоційного інтелекту відзначається 10 осіб (41,7%), середній рівень

визначається у 9 осіб (37%), низький рівень емоційного інтелекту – у 5 респондентів (20,8%).

Тобто можна зробити висновок, що в першій групі № 1 (інтроверти) у переважній більшості респондентів відмічається середній рівень емоційного інтелекту, в групі № 2 (екстраверти) – високий рівень. Це говорить про те, що представники групи № 1 (інтроверти) здатні визначати свої почуття і емоції, не завжди правильно можуть розпізнаватися емоції інших людей, не у всіх ситуаціях мають здатність керувати своїм емоційним станом, але мають достатній рівень самоконтролю і відчуття благополуччя. Їм властива зайва твердість і впертість. Група № 2 (екстраверти) мають високий рівень емоційного інтелекту, що характеризується точністю інтерпретацій своїх емоцій, емоцій інших людей, умінням управляти власним емоційним станом і емоціями інших людей. А також – здатність використовувати розуміння чужих емоцій в розумовому процесі, для досягнення позитивного результату міжособистісних відносин.

Висновки. Самооцінка особистості пов'язана з однією з центральних потреб у самоствердженні, з прагненням знайти своє місце у житті, затвердити себе як члена суспільства в очах оточуючих і у своїй власній думці. Під впливом оцінки оточуючих у особистості поступово складається власне ставлення до себе та самооцінка особистості, а так само окремих форм власної активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживання. Емоційний інтелект є головною складовою успішної самореалізації, незамінним чинником, що активізує і підносить розумову вправність.

За результатами емпіричного дослідження ми можемо стверджувати, що у курсантів-інтровертів визначаються середні показники самооцінки і емоційного інтелекту, а у курсантів-екстравертів визначаються завищені та високі рівні самооцінки та емоційного інтелекту. Низькі показники рівня самооцінки та емоційного інтелекту вказують на те, що інтроверти невпевнені в собі, у них знижена здатність приймати рішення та долати труднощі. Такі люди твердо переконані в тому, що оточуючі ставляться до них негативно, тому вони бояться показати іншим людям своє справжнє «Я», у них знижена здатність розуміти емоції інших людей, вони досить важко долають емоційне напруження. У екстравертів ж навпаки переважають високі показники самооцінки та емоційного інтелекту, це говорить про те, що ці люди вірять в себе, в свої сили, чітко уявляють собі свої слабкі й сильні сторони. Це знання робить їх ще більш стійкими в стресових ситуаціях. Вони добре розбираються в емоціях інших людей, здатні до емпатії й знаходять вдалі способи прийти в себе після невдач.

Отримані результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження доцільно враховувати у навчально-виховному процесі у закладах напівзакритого типу з метою підвищення якості підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах.

Література:

1. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. 2012. – № 5. – С. 37-45.
2. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович, В. Г. Зазыкин // Вопросы психологии. – 1979. – № 4. – С. 12-27.
3. Бороздина Л. В., Молчанова А. Н. Самооценка в разных возрастных группах: от подростков до людей пожилого возраста / Л. В. Бороздина., А. Н. Молчанова. – М.: ООО «Проект-Ф», 2001. – 604 с.
4. Бороздина Л. В. Сущность самооценки и ее соотношение с Я-концепцией / Л. В. Бороздина // Вестник московского университета. – 2011. – № 1 – С. 54-65.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессиональных деструкций / Э. Ф. Зеер. – М.: Деловая книга, 2013. – 240 с.
6. Карандашев В. Н. Психология. Введение в профессию / В. Н. Карандашев. – М.: Академия, 2013. – 512 с.
7. Кейн С. Как использовать особенности своего характера / С. Кейн. – М.: Манн, 2013. – 384 с.
8. Леонтьев А. И. Психология общения / А. И. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 365 с.
9. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М.: Наука, 1977. – 167 с.